

TWEDE BRIEF,

Aande Hertoginne van Nemours.

*Behelsende de wyse op welke de Keyser haar ontfing,
en 't geen sy in de Stad PEKING fagen.*

MEVROUWE.

MEn moet een verstant hebben dat tot alles bequaam is / en
 en puet vooz de godsdienst / die van nietwies bepaate kan
 worden / om sig niet vermaak / gelijk gy doet / brsig te
 houden niet 't geen'er aan het eynde van de werelt om-
 gaat. Niet te vreden sijnde met de schoone wetenschap-
 pen die Europa ons verschaft / so hebt gy in de alderbest
 afgelegene Landen gesogt / 't geen daar in merkwaardig en sigtelijk is ;
 en ik kan sonder vleyerpe seggen / dat het oosten bykans geen geheym-
 en heeft / die gy niet en weet / noch geen schoonheden die gy niet ont-
 de kth eb t.

Indydog.

Ik heb zelfs van uwe Hoogheyt dingen geleert / die 't meerendeel
 van onse reysigers niet wisten ; en naar dat ik aan 't eynde van de we-
 relt geweest ben / so ben ik genootsaakt te bekennen / dat u verstant u
 noch veel verder geleert heeft als ik geweest ben.

Maar dat alles / MEVROUWE, wat kan ik u van China seggen /
 't geen gy al vooz langen tijd niet geweten hebt / so het misschien niet
 eenige bysonderheden van mijn reys sijn / wesen de laatste die de Eu-
 ropeers derwaarts gedaen hebben / en die derhalven ten minsten de behoor-
 lghheyt van het nieuws sal hebben / en also ik gehouden ben geweest /
 daar van aan den groot Staat - dienaar berigt te geben / so neem ik
 mitz dien de vryheyt / MEVROUWE, om u de Brief die ik vooz ee-
 nige dagen aan hem geschreven hebbe / aan u mede te deplen ; de geen
 die ik tegenwoordig aan uwe Hoogheyt schrybe / sal so het u geliefe / het
 verholg daar van sijn / en een bewijs van de deferentie ende diepe ag-
 ting die ik vooz alle haare bevelen hebbe.

Wanneer wy tot Peking quamen / was het Hof over de Keyserinne
 Quartiere inde rouw : de Gerechts-hoven waren gesloten / en de Key-
 ser sprak niemandt. Maar die Dors foud naar seven-en-entig dagen
 eenzaamheyt / die de wetten hem in die gelegenheyt voorschryben / een
 van sijne beampnen aan ons huys / om naar ons te vernemen / en
 om ons verschepte vragen vooz te stellen. Die Edelman seyde ons
 van sijne wegen dursent verpligtende dingen / en in het bysonder dat
 de Keyser geen mindre agting / en genegenheyt vooz ons hadt / als
 hy

Beleeft
onthaal
't welk de
Missiona-
rissen tot
Peking
ontfongen

D 2

De "Hertoginne van Nemours" is Marie de Longueville, duchesse de Nemours (1625-1707). Een intelligente zelfstandige vrouw. Haar *Mémoires de Marie d'Orléans, duchesse de Nemours*, verscheen in 1709. Het werk werd heruitgegeven in 1990 door Micheline Cuénin, Paris, Mercure de France in de collectie 'Le temps retrouvé'.

Le Comte beschrijft hoe stipt het protocol voor een ontvangst bij de keizer moet gevolgd worden. Uiteindelijk kunnen ze voor de keizer verschijnen. Ze doen de voorgeschreven prostraties. De keizer vraagt hen wat ze willen "en wy baden hem sig te willen laten welgevallen, dat wy tot een teeken van onse volkomen erkentenis, alle dagen onse handen ten hemel verheffen, om de zegeningen van den waaragtigen Godt, die alleen de Vorsten der aarden bestendiglijk gelukkig kan maken, over sijn

Koninklijk persoon, en over zijn Keyserrijk te betrekken. Hy scheen met onse antwoordt vergenoegt te sijn, en vergunde ons weder te mogen heen gaan..."

Hij was in Peking togekomen toen Ferdinand Verbiest juist gestorven was. Ook de moeder van de keizer was pas overleden en er gold een ceremoniële rouw. "Onder alle de dingen dieder als doen tot Peking voorvielen, wasser niet een, dat ontroerender, noch eerlyker voor ons was, als de lijksplichten van den Vader Verbiest, die op expres bevel van den Keyser uytgesteld waren, tot dat men de laatste eeren aan de Keyserinne volbragt soude hebben."

36 **BESCHRYVINGE**

men hoort hem van 't begin af / het bestier der wijskomsten / en hy nam die waarsichtigheit aan / om in staat te konnen sijn / van de sendingen die sig ter dieer tijd bynaam gerimeert bonden / weder op te hysfen.

Op verhoeg merke daadt ook weder de Evangelische Kerkbeders / die maar een lange ballingschap epndelst weder in haer kerken wederden gevonden. Hy stonde d'opkomende verdelingen in haer oorspronng / en hy quam te vele andere hoog / waer mede men gebruyt wierd. De Mandarins hadden vo ras als hy hem kenden agting voor hem / en de Keyser kreeg sulck een goote gedachte van sijn deucht / en van sijn bequaamheyt / dat hy hem meer als drie maanden lang by sijn persoon hield / weder dag 3 of 4 uren met hem in sijn kabinet doorhengende / om van de wetenschappen / en boven al van de wijskonst te spreken.

't Was in die onderhoudingen dat die voerige Missionaris den selve liefde voor de godsdienst tragte in te doelen; hy verstaende hem d'als verhoofte verhoegentheden van deselve / hy deed hem de heyligheyt / de waarschyn / en de nootfaakelijheyt van deselve begyppen: in boegen dat die Doyl van die goote waarschynen geraakte sijde / dikmaals betuygde / dat hy in Godt geloofde / hy gaf hem selvs ook dat getuygenis van sijn geloof / ingeschiede; tekenende in het bysonder aan; dat de godsdiensten van het Keyserrijk hem alle by gelouig toefschenen / dat d'afgoden niemant waren / en dat hy boezag dat het Christendom sig 't eeniger tijdt op der selver ruinen soude bevestigen. Een Leeraer in een van deselvs Boeken de staatsheyt gehadt hebbende / om de godsdienst der Europeers onder het getal van de ketterigen die in China in swang gingen / te stellen; so schapte die Doyl / waer aan die Vader daar over blaght viel / die regelen daer in wye; daer hy voegde / dat hy aan 't ganse Keyserrijk soude te hemmen geben / wat dat hy quam te plegen.

Het credyt van Vader Verbiest was so groot / dat hy d'oude machinmen die hoog so vele eunten op plaet het van het observatorium opgerige waeren deed affmaken / om daar andere van sijn factoen te doen stellen. Hy maakte metaal gescheut / 't welk het heyl van het wijk was; hy arbeide aan een meentche werken / die alle hoog 't gemeen nuttig / of bequaam waren / om de carieusheyt van den Keyser te voldoen; inwoegen dat men woegde dat laatste point seggen kan / dat hy alles uytgebaaft heeft / 't geen de konsten en wetenschappen ons tot noch toe als yet selvsnaams en verstandigs ondekt hebben.

't Ganse Hof sag hem hoog de bequaamste man van sijn tijdt aan; maar het was boven al hoog sijne zedigheyt behoort; 't is waer dat men niet factuemoetiger en wediger soude konnen sijn / als hy was; hy veruorde en bequaamheyt sig hoog al de werelt / en dat so veel te meer / om dat elk een sig seken te beverfigen om hem te verheffen; hy was ongelooflijk van alle de dingen vande werelt / behalven waerneerfe enige toepassing op die vande godsdienst hadden; want als dan was hy deselve man uer meer / en gelijc of hy niet een nieuwe geest was bequaame geweest / sijn getaen / sijn woorden / sijn gebelens / en alles wierd groot in hem / so als een Christen welde bequaamde. De Keyser selvs scheen hem

Andere
maer
gode
hoofding
haden.

Hoefende
d. Erycl
paleis
gode
post
dood m.

Sijn groot
te eva
renbert
nde van
dren we
schappen.

Ty was
opre
mende
zedig en
oedig.

37

hem in sulke getuigenheden te wesen / en liet hem dan niet licht in sijn te genwoozdigheyt komen. Hy soude, sende den selve / sig te buyten gaan, en mischiken loudik dan tegen mijn dank genootlaet sijn mijn gevoelig daar over te roonen.

Die heylige bynnebigheyt quam van 't leuenbig geloof / en van 't oer groote vertrouwen 't welk hy in Godt hadt / hy gaf in niets de moed verloten / selvs niet waerem hem alle menschelike huyt ontzaft. Men moet, selve hy dikmaals / altijd die twee grootte staet regelen van de Christelyke zeeden leere in 't oog hebben. Eerfelijke, alhoewel alles onse voor hebens schijnt r'onderlicken, dat deselve echter onsebaerlyk qualijk sulcken uytvallen, so Godt ons aan onse eygen wijsheyt over geeft. Ten tweeden; dat de ganche werelt sig te vergeefs wapenen soude, om het werk Gods te verdelgen; alles is swak tegen den Almachtigen, en alles valt wel uyt, wanneer de Hemel sig daar onder mengt: oer sulck so ondernaem hy ook noyt verwoeg sonder deselvs bystant gebeden te hebben: alhoewel hy aan d'andere sijde geen middelen / die te reden en de Christelyke woortigheyt hem verheft hadden / verstuunde in 't werlt te stellen.

't Was daar hoog dat sijn puer alle dagen sijn verbeet en vieriger wierde; hy nam geen andere gedachten als om het geloof bestendiglyc te bevestigen; en al 't geen 't welk geen toepassing op den godsdienst hadt / wierd hoog hem en huyt / wanneer men hem nootfaakte sig daer mede besig te houden. Hy sneed alle onnutte besochtingen / en onnuttigheyt af / hy kon selvs niet duden / dat men sig besig hieldt in Boeken te lesen / maer in de nienwoozdigheyt enig deel hadt; hy las selvs de ephingen niet die uyt Europa quamen / en die gemeentelyc de sulke die verre daer van daem sijn so seer behoren; maar hy genoege sig met de boognaamste poincen van dien te verstaen / wanneer men die met wapnig woorden aan hem verholde wilde: hy bragt den gehele dag en dikmaals ook de nacht hoog / om blyben van bestrooing / van onderwysing / of van recommandatie voor de Missionarissen te schryuen / om verchepte werken hoog den Keyser / of hoog de boognaamste heeren van 't Hof te maken; om den Almanach van het Keyserrijk op te stellen / met in weder jaar hoog een ontwerpoepe arbeide de beweging der Planeten uyt te rekenen.

Al dat selve hy de soogvuldigheyt hoog alle de kerken behoort sijde / veruorde de sodanig sijne kercken / dat ongeagt de natuurlyke goetheyt van sijn lighaams gestelken / hy epndelst in een sooge van uytteeringe verbiel; deselve hem echter niet belette / om alle dagen grooter bespennen tot bezochering van den godsdienst te soumen; hy had sulke nerte schikkingen genomen / om deselve in de wyldst afgelegenste Provincien van China, in het oostelyke Tartaryen, en tot in het Koninkrijk van Corea te bevestigen / dat de door allen bequaam was / om deselve te verheffen.

Wat sijn bysonder gedrag aantelant / siet hier 't geen men daer van aangemerckt heeft / van sijne komste in onse Compagnie af aan was

van CHINA.

Had een
groot
vertrou
we op
Gods by
stant.

Arbeyde
enkelijk
torde be
vestiging
van 't ge
loof.

Sloof sig
af tot de
bevesti
ging van
de ware
goddiens
t.

Was gants
niet we
de
by zets
gelust

Op p.36-37 wordt beschreven hoe Verbiest ijverde als missionaris en als wetenschapper. In de derde paragraaf wordt er bv. gesproken over de nieuwe instrumenten die hij voor het observatorium liet maken. De beschrijving van de instrumenten is vrij oppervlakkig en zegt niets over het gebruik ervan.

De rest van de brief tot p. 42 handelt vooral over de begrafenis van Verbiest en over het medeleven van de keizer. Op p. 41 wordt de boodschap van de keizer beschreven:

Wanneer men aande begraaf-plaats gekomen was / so dedden de Missionarissen in Chooz-rokken / in 't gesigt vande Mandarins de gebeden vande Kerk; men spregde bescerpedemalen wij-water / en men deed de gewoone wierookingen / waar naar het Lijk in een heel diepe tombe in 't bierkant / en met hier goede mupzen van tiggelsteenen opgehaalt / die men met een vertouffel slupten moest / neergelaten wierdt / het was een soort van een onderaardsche kamer / en om met de taal vande schriftuur te spreken / het was hoor de Vader sijn eeuwig hups. Daar dat wy aldaar lange tijd genoeg gebeden hadden / so hoorden wy op onse knien / leggende aan't geen de Schoon-vader vande Keyser ons van sijner wegen seggen wilde. Siet hier op wat wijze hy ons aanspakt. Vader Verbiest heeft groote diensten aanden Keyser en aanden Staat gedaan: Syne Majesteit die daar van heel wel verskert is, heeft my middien tendingen dage met dese Heeren afgesonden, om daar van een openbare getuygenisse te geven, op dat al de werelt de bysondere genegenheyt, die hy altijd voor sijn persoon gehadt, en de droefheyt die hy wegens sijn doot heeft, weten moge.

Wy waren so ontroert ober die ceremonie / der het geduyzig gescheyden der Christenen / ober ons eygen verlies / en ober de wonderlijke gunstbewysingen van den Keyser / dat wy nauwelijks onse mondt konden open doen. Daar was niemand onder ons die niet in tranen weg smolt: in-

Ceremonien by sijn graf.